SEJ
SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 20/2024, ss. 159-165
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2024.20(12)
www.sej.mazowiecka.edu.pl
Otrzymano: 21.08.2024
Zaakceptowano: 16.10.2024
Opublikowano: 30.12.2024

CC BY

Urszula Anna Stachurska
Szkoła Doktorska Akademii Mazowieckiej w Płocku
ORCID: 0009-0009-0777-9380

AUTORYTET JAKO CZYNNIK WSPIERAJĄCY WSZECHSTRONNE WYCHOWANIE I SAMOWYCHOWANIE

AUTHORITY AS A FACTOR SUPPORTING COMPREHENSIVE EDUCATION AND SELF-EDUCATION

Streszczenie

Dywagacje w zakresie pojęcia autorytetu podnoszone były w wielu publikacjach z dziedziny zarówno pedagogiki, jak i psychologii, socjologii, ekonomii, czy też szeroko pojętych nauk politycznych. Jednakże zagłębiając się w codzienność edukacyjną, nie sposób nie odnieść wrażenia, że słowo „autorytet" najczęściej oznacza pewne wyzwanie, którego podejmują się nauczyciele i wychowawcy. Rozumiejąc wychowanie i samowychowanie jako proces, obydwa te pojęcia zostały rozróżnione, a także podjęto naukową refleksję na temat uczestnictwa w nich autorytetu. Opracowano także

Abstract

The issue of authority is undoubtedly related to various scientific disciplines, including pedagogy. Therefore, from the perspective of pedagogues, educators and carers, it is important to look for various solutions in pedagogical activities, especially those related to education and self-education with the help of authority. This publication presents scientific reflections on each of the mentioned elements, i.e. authority, education, self-education, as well as recommendations regarding the use of authority as a tool supporting the process of education and self-education.

rekomendacje dla wychowawców odnośnie do wykorzystania autorytetu jako narzędzia wspierającego dziecko w procesie wychowania i samowychowania.

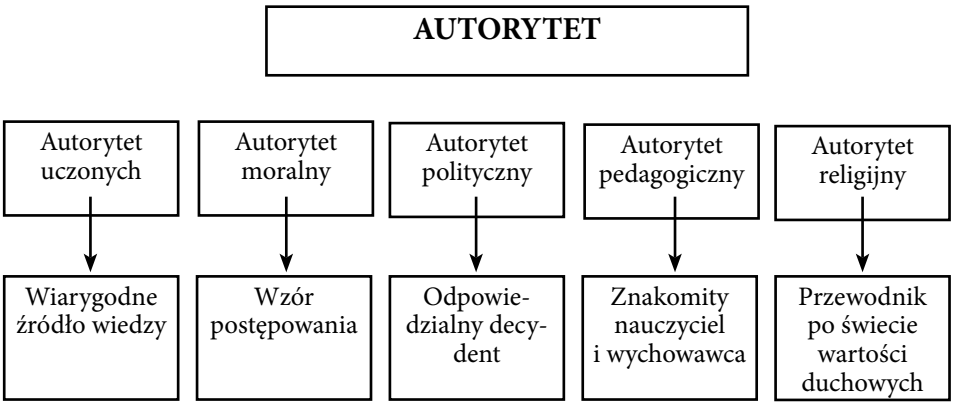
Słowa kluczowe: autorytet, wychowanie, samowychowanie, pedagogika, wychowawca, wychowanek

Keywords: authority, upbringing, self-education, pedagogy, educator, pupil

1. Rozważania nad autorytetem z perspektywy różnych dyscyplin naukowych

Poczynając od pojęcia autorytetu, warto podkreślić, iż jest to proces obserwacji, a następnie powielania danych zachowań czy wzorów. Wielokrotnie powtarzane czynności stają się nieodłącznym elementem mechanizmu rozwojowego nie tylko dzieci i młodzieży, ale także i dorosłych. Skłonności do naśladownictwa są wpisane w szereg naturalnych potrzeb człowieka (Olubiński 2012, 7). Autorytet tworzy także pewnego rodzaju związek między uczonymi a myśleniem tradycyjnym i działaniem naukowym. Wyrasta on bowiem poprzez fundament w formie społecznie i kulturowo doniosłych postaw, a także podejmowanych działań jednostki (Wróblewska 2002, 15).

Sposób definiowania autorytetu zależny jest od perspektywy konkretnej dyscypliny naukowej podczas pracy nad aspektami teoretycznymi w tym zakresie. Jeżeli rozpatruje się autorytet w kontekście moralności, uznać można, że jest to określony zasób cech psychofizycznych jednostki. Cechy te są z kolei przedmiotem podziwu, szacunku, naśladownictwa, czy też uznania. Warto przytoczyć podział autorytetu utworzony przez Lucjana Turosa, który przypisuje autorytetowi władzę duchową nad innymi ludźmi (Turos 2002, 29). Podział ten obejmuje:

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Turos L. 2002. Autorytet moralny Ignacego Solarza. w: *Autorytety polskie*, red. Gołębiowski W., Oficyna Wydawnicza „Stopka", Łomża, s. 29.

Na podstawie powyższego podziału można wywnioskować, że autorytet dzieli się na co najmniej 5 rodzajów. Pierwszym z nich jest autorytet uczonych, co oznacza, iż są to osoby traktowane jako wiarygodne źródło wiedzy. Kolejnym rodzajem jest autorytet moralny. Odszukać w nim można pewien wzór postępowania. Jako trzeci wskazano autorytet polityczny, czyli tzw. odpowiedzialny decydent. Autorytetem pedagogicznym jest wyjątkowy wychowawca i nauczyciel. Z kolei ostatnim z wymienionych jest autorytet religijny, czyli osoba, która przewodzi innym pośród wartości duchowych (Turos 2002, 29).

Z kolei Elżbieta Simonides ukazała sposób postrzegania autorytetu z perspektywy folklorystyki oraz nauk politycznych. Ujęcie ta ukazuje, że autorytetem, najprościej rzecz ujmując, jest osoba, która kieruje do innych mądre uwagi, porady, nierzadko jest naśladowana, a także określana jako wzór (Simonides 2002, 49). Powyższe postrzeganie autorytetu nie różni się zatem wiele od tego, które zawarte jest nierzadko w publikacjach z zakresu dyscypliny pedagogiki.

Snując rozważania nad pojęciem autorytetu, napotkać można również na określenie „strażnik braku". Jest to dosadne stwierdzenie, które przedstawia autorytet w ujęciu, które wywodzi się niewątpliwie z kultury. Powyższe określenie opracowane zostało przez Lecha Witkowskiego, który podkreślał wielokrotnie, iż jednym z wyzwań autorytetu jest rozpoznanie braków w kulturze społeczeństwa, a także sukcesywne ich uzupełnianie, nabieranie świadomości i przekazywanie jej kolejnym pokoleniom. Rozpoznanie deficytów czy też zagrożeń zastosowane może zostać w codziennych działaniach pedagogicznych (Witkowski 2009, 22).

Autorytet pojmować też można jako „stan danej osoby w relacji między dwiema lub więcej osobami, charakteryzujący się możliwością wpływu na przekonania, oceny, decyzje i zachowania partnerów" (Tomkiewicz, Zegzuła 1993, 243). Można zatem odszukać w powyższej definicji nawiązanie do wychowania, gdyż wychowanie jest to działanie oparte na wzajemnym partnerstwie, w tzw. dialogu. Pojmując wychowanie jako „bycie wobec", proces ten można przedstawić jako pozostawanie obecnym w stosunku do przekonań, ocen, decyzji czy też zachowania zarówno wychowawcy, jak i wychowanka (Glinkowski 2018, 50).

2. Wychowanie i samowychowanie – różnicujące dywagacje

Począwszy od wychowania, warto podkreślić, że w literaturze pedagogicznej wielokrotnie podnoszono problematykę związku wychowania i autorytetu. Związek ten bowiem uległ na przestrzeni lat niejako rozluźnieniu, co skutkuje ograniczeniem funkcji socjalizacyjnej oraz wychowawczej. Trudno obecnie wymagać od uczniów, aby postrzegali w swoich wychowawcach czy nauczycielach „mistrzów". Jednocześnie trzeba zaznaczyć, że wspomniani „mistrzowie" również nie pozostają bez skazy na niegdyś niezachwianym wizerunku (Ćwik-Karłyk 2014, 44).

Samo pojęcie wychowania interpretuje się dwojako. Można rozpatrywać je z punktu widzenia socjologii, co skutkuje rozumieniem go jako zjawiska społecznego powstającego „w wyniku osiągnięcia przez życie zbiorowe pewnego poziomu współzależności i uporządkowanej organizacji" (Zarzecki 2012, 33). Przyjmując założenie socjologiczne w kwestii wychowania, należy umieścić je w kategorii relacji międzyludzkich i pewnych norm ustalonych w danej zbiorowości społecznej. Można rozumieć, że dewizą tego założenia jest wychowanie jako fundamentalny element całego życia społecznego.

Drugim, nieco odmiennym punktem widzenia jest rozpatrywanie samego pojęcia w odniesieniu do teorii wychowania. To bardziej pedagogiczne podejście, które cechuje się odniesieniem nie tylko do kwestii działalności społecznej, ale także i do oświaty. Rozpatrując wychowanie w ten sposób, można odwołać się do:

- efektywności działalności wychowawczej, która uwarunkowana jest zarówno wewnętrznie, jak i zewnętrznie,
- skali działań wychowawczych,
- szeroko pojętego systemu oświatowego państwa (Zarzecki 2012, 34).

Ogólnie rzecz biorąc, wychowanie w pedagogice rozumieć można jako długotrwały proces, w którym wychowawca oddziałuje w sposób celowy na wychowanka.

Jednakże w obrębie zainteresowań pedagogicznych umiejscowione jest także pojęcie samowychowania. Autorytet bowiem niekoniecznie musi być narzucony w procesie wychowania. Wychowanek podczas kształtowania własnej tożsamości i świadomości jestestwa zaczyna formować odrębny, indywidualny światopogląd, w którym niewątpliwie mieści się m.in. autorytet. Proces samowychowania polega na pewnej autonomii, co może również mieć bezpośredni związek z dokonywaniem wyborów, w tym także wyboru spersonalizowanego autorytetu.

Przyglądając się pojęciu samowychowania, można napotkać wiele naukowych refleksji poszczególnych badaczy. Jedną z nich jest definicja, którą opracował znany pedagog Wincenty Okoń. Autor uważa, że wspomniany termin określić można jako „samorzutną pracę człowieka nad ukształtowaniem poglądu na świat, własnych postaw, cech charakteru i własnej osobowości – stosownie do założonych kryteriów, wzorów oraz ideałów" (Okoń 1975, 267). W podobnym tonie definiuje się także samowychowanie jako czynny stosunek jednostki do jej własnego rozwoju. Oznacza to, że człowiek świadomie i celowo kieruje sobą, swoimi działaniami oraz swoim postępowaniem, czyni to także w sposób odpowiedzialny. Struktura aktywności samowychowawczej, jak podkreśla Irena Jundziłł, zawiera w sobie następujące składowe:

- analizowanie sytuacji,
- sposób postrzegania oraz oceny własnego „ja",
- umiejętność podejmowania decyzji,
- sposób kierowania własnym rozwojem,
- wybieranie wzoru, autorytetu (Jundziłł 1975, 264).

W związku z powyższym, uściślić można, iż samowychowanie to również proces, podobnie jak wychowanie, jednakże ukierunkowane jest na samodzielną pracę nad własnymi poglądami, przekonaniami, poszukiwaniem samego siebie. Wychowanek może korzystać z sugestii wychowawcy, jednakże dopełnieniem wychowania jest samowychowanie, w którym młody człowiek będący w centrum (w myśl pajdocentryzmu) skoncentrowany jest na autokierowaniu własnym rozwojem (Kulpaczyński 1979, 196).

3. Rozważania nad autorytetem jako narzędziem wspierającym

Posługiwanie się autorytetem w procesie wychowawczym stanowi dla pedagogów i wychowawców z pewnością spore wyzwanie. Dziecko w trakcie dorastania nabywa pewną autonomię i świadomie bądź nie odrzuca wszystko, co jest mu narzucane, będące jednocześnie sprzeczne z jego wykreowanymi ideałami. W procesie wychowania dorosły stosujący określone działania wychowawcze, mające na celu świadome wywołanie zmian w światopoglądzie wychowanka, może służyć przez pewien okres (spełniając szereg warunków) jako autorytet. Jednakże nie powinno być to działanie bezrefleksyjne. Nabywanie autorytetu przez dziecko wiąże się z potrzebą przejmowania wartości kogoś przez nie podziwianego, naśladownictwa, obdarowania wybranej osoby szacunkiem czy też uznaniem. W związku z tym, należy świadomie podejmować działania, które mają wskazać wychowankowi drogę, którą należy podążać (Miśkowiec 2017, 253).

Jednakże autorytetem nie zawsze musi być wychowawca. Jak już wspomniano, dziecko w procesie samowychowania kształtuje samodzielnie swój światopogląd, postawę społeczną, upodobania. W związku z tym podejmuje także w sposób świadomy decyzję odnośnie do wzoru postępowania i autorytetu. Można stwierdzić więc, że istotą jest źródło, z którego młody człowiek czerpie wspomniane wzorce i autorytety. Jak stwierdziła Helena Izdebska, nie jest możliwe skuteczne wychowanie, które nie zawiera odwoływania się do pozytywnych wzorów (Izdebska 1990, 34). Rozumieć zatem można, że do zadań wychowawcy należy ukazywanie dziecku autorytetów, do których warto się zwracać czy też które warto podziwiać. Rozwiązanie to wydaje się mieć słuszność, ponieważ w momencie odrzucenia autorytetu wychowawcy podopieczny posiada niejako alternatywę w postaci autorytetów, z którymi zapoznano go wcześniej. Można przypuszczać zatem, że posługiwanie się autorytetami, które wychowawca sam uznaje, jest skuteczną metodą w procesie zarówno wychowania, jak i samowychowania.

W momencie tworzenia i ewaluacji przestrzeni dla dziecka do samodzielnego poszukiwania swojej drogi rozwoju, przekazane mu wcześniej wartości oraz postawy, które prezentuje dany autorytet, zdają się stać na czele i być niejako punktem wyjścia. W erze głośnych i trudnych do kontrolowania mediów trudno uchronić dziecko przed

wpływami ze świata show-biznesu, muzyki, telewizji, internetu. Warto jednak zadbać o to, aby pośród szeregu osób popularnych (którzy na pewno, słusznie lub nie, będą wzbudzali podziw w wychowanku), na czele stał autorytet jako mistrz, niezachwiany i bez skazy, prezentujący cały trud włożony przez wychowawcę w proces wychowania.

Zakończenie

Problematyka autorytetu niewątpliwie powiązana jest z różnymi dyscyplinami naukowymi, w tym z pedagogiką. Dlatego też z perspektywy pedagogów, wychowawców i opiekunów istotne jest, aby poszukiwać różnorodnych rozwiązań w działaniach pedagogicznych, szczególnie związanych z wychowaniem i samowychowaniem z pomocą autorytetu. Niniejsza publikacja przedstawia naukowe refleksje dotyczące każdego z wymienionych elementów, tj. autorytetu, wychowania, samowychowania, a także rekomendacje dotyczące wykorzystania autorytetu jako narzędzia wspierającego proces wychowania i samowychowania.

Literatura

Ćwik-Karłyk Anna. 2014. Autorytet w wychowaniu i resocjalizacji w refleksji przyszłych pedagogów. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, t. 33, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 43–62.

Glinkowski Witold. 2018. Wychowanie jako spotkanie osób w świecie wartości. *Studia z Teorii Wychowania*, t. 9, nr 1, Wydawnictwo Naukowe CHAT, Łódź, s. 49–61.

Izdebska Helena. 1990. Strach nie buduje autorytetu. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, nr 3, s. 34–38.

Jundziłł Irena. 1975. *O samowychowaniu.* Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Warszawa.

Kulpaczyński Stanisław. 1979. Samowychowanie. *Seminare. Poszukiwania Naukowe*, s. 195–213.

Miśkowiec Ewa. 2017. Oddziaływanie autorytetu w procesie samowychowania. *Studia Paedagogica Ignatiana*, t. 20, s. 249–260.

Okoń Wincenty. 1975. *Słownik pedagogiczny*. Wydawnictwo PWN, Warszawa.

Olubiński Andrzej. 2012. *Autorytet. Czy potrzebny w procesie edukacji?* Wydawnictwo Akapit, Toruń.

Potyczka Urszula. 2017. Znaczenie autorytetu rodzicielskiego w procesie kształtowania obrazu siebie. w: *Autorytet: ogień miłości*, s. 79–96.

Simonides E.D. 2002. Osobiste dywagacje o autorytecie. w: *Autorytety polskie*. red. Gołębiowski B., Oficyna Wydawnicza „Stopka", Łomża, s. 49–59.

Tomkiewicz Antoni i Teresa Zegzuła. 1993. Autorytet w procesie wychowania. *Studia Teologiczne: Białystok, Drohiczyn, Łomża, Kuria Arcybiskupia w Białymstoku*, t. 11, s. 243–258.

Turos Lucjan. 2002. Autorytet moralny Ignacego Solarza. w: *Autorytety polskie*. red. Gołębiowski B., Oficyna Wydawnicza „Stopka", Łomża, s. 29–39.
Witkowski Lech. 2009. *Wyzwania autorytetu w praktyce społecznej i kulturze symbolicznej*. Wydawnictwo Impuls, Kraków.
Wróblewska Teresa. 2002. Po prostu Aleksander Gieysztor. w: *Autorytety polskie*, red. Gołębiowski B., Oficyna Wydawnicza „Stopka", Łomża, s. 15–28.
Zarzecki Leon. 2012. *Teoretyczne podstawy wychowania. Teoria i praktyka w zarysie*. Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze, Jelenia Góra.

Informacja o autorce:
Stachurska Urszula Anna – mgr, zainteresowania naukowe: pedagogika, edukacja wczesnoszkolna, adolescenci, autorytet, autorytety medialne.

Dane kontaktowe:
e-mail: stachurskau@gmail.com